

UN MEDIC LUXEMBURGEZ
ÎN ARDEAL
ANDRÉ ÉTIENNE

DOCTORAT ÎN MEDICINĂ ȘI CHIRURGIE
PREZENTATĂ ȘI SUSTINUTĂ ÎN ZIUA DE 8 FEBRUARIE 1935

DE

OLIMPIU MORARU

CLUJ
TIPOGRAFIA „CARTEA ROMANEASCĂ”
1935

UN MEDIC LUXEMBURGEZ
ÎN ARDEAL
ANDRÉ ÉTIENNE

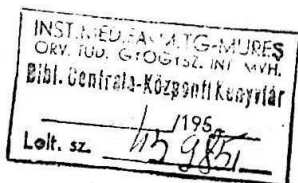

DOCTORAT ÎN MEDICINĂ ȘI CHIRURGIE
PREZENTATĂ ȘI SUSTINUTĂ ÎN ZIUA DE 8 FEBRUARIE 1935.

DE

OLIMPIU MORARU

23 MAY 2005

CLUJ

TIPOGRAFIA „CARTEA ROMANEASCĂ”

1934

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I” DIN CLUJ
FACULTATEA DE MEDICINĂ

Decan : Prof. Dr. GH. MARTINESCU

Profesori :

Clinica stomatologică	Prof. Dr. ALEMAN I.
Microbiologia	” ” BARONI V.
Istoria Medicinii	” ” BOLOGA V.
Patologia generală și experimentală	” ” BOTEZ A. M.
Clinica oto-rino-laringologică	” ” BUZOIANU GH.
Istologia și embriologia umană	” ” DRĂGOIU I.
Semiologie medicală	” ” GOIA I.
Clinica ginecologică și obstetricală	” ” GRIGORIU C.
Clinica medicală	” ” HAȚIEGANU I.
Medicina legală	” ” KERNBACH M.
Farmacologia și farmacognozia	” ” MARTINESCU GH.
Clinica oftalmologică	” ” MICHAÏL D.
Clinica neurologică	” ” MINEA I.
Igiena și igiena socială	” ” MOLDOVAN I.
Radiologia medicală	” ” NEGRU D.
Anatomia descriptivă și topografică	” ” PAPILIAN V.
Clinica chirurgicală } Medicină operatoare }	” ” POP A.
Fiziologia umană	” ” POPOVICI GH.
Balneologia	” ” STURZA M.
Clinica dermato-venerică	” ” TĂTARU C.
Clinica urologică	” ” ȚEPOSU E.
Chimia biologică	” ” THOMAS P.
Clinica psihiatrică	” ” URECHIA C.
Anatomia patologică	” ” VASILIU T.
Clinica Infantilă (supl.)	” ” ZUGRAVU GH.

JURIUL DE PROMOTIE :

Președinte : Prof. Dr. BOLOGA V.

Membrii : {
 ” ” VASILIU T.
 ” ” PAPILIAN V.
 ” ” ȚEPOSU E.
 ” ” POP AL.

Supleant : DOCENT Dr. VELLUDA

Un medic luxemburgez în Ardeal

André Étienne (1751(?)— 1797.

Una din cele mai importante epoci din trecutul Transilvaniei, în privința diferitelor manifestări științifice, este și aceea când stăpânește Maria Teresa și împăratul Iosif al II-lea. Relațiile politice, comerciale și științifice între Austria și Apus și în special cu Luxemburgul fiind foarte întinse, găsim în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea atât în Ungaria cât și în Transilvania câțiva medici distinși purtând nume francez și care erau originari din Luxemburg.

Din acest grup de medici, care interesează în deosebi Istoria medicinei din Transilvania, două nume s'au distins în această epocă după cum remarcă în cartea sa: „Adam Chenot et deux autres médecins luxembourgeois qui se sont distingués en Autriche-Hongrie au XVIII-e siècle“, dl. Dr. Edmond Knaff, medic în Luxembourg.

Despre opera d-lui Adam Chenot (1721—1789), care a fost și cel mai însemnat dintre medicii luxemburgezi, veniți în Transilvania, și care s'a remarcat prin combaterea plină de succes a ciumei în Transilvania, au scris dl. Dr. Edmond Knaff din Luxemburg și prof. Gh. Petrescu din București.

Un alt luxemburgez contemporan cu Adam Chenot care s'a distins în Transilvania este medicul și chimistul André Étienne. Nu se cunoaște precis data și locul nașterii sale. Din comunicările eminentului savant dl. Dr. Edmond Knaff și mai ales cercetările istorice ale d-lui prof. Dr. V. Bologa,

care a reușit să-i contureze personalitatea științifică, rezultă că Étienne este originar din Luxemburgul belgian, care a fost detașat din ducatul Luxemburgului în 1839.

In orișice caz pe la 1784 îl găsim medic de stat în Zlatna, Munți Apuseni și la 1794, prof. la institutul medico-chirurgical din Cluj, care a fost înființată 1775. Mainzner, care a publicat o lucrare asupra instituțului medico-chirurgical din Cluj, care a funcționat dela 1772 la 1875, dată când a fost ridicat la rangul de facultate, ne informează că s'a creat acolo în 1792—93 o catedră de fiziologie, de patologie și de chimie, dar nu este bine stabilit, când a fost ocupată, probabil puțin după aceea, de Étienne, fiindcă în 1794 îl aflăm la această catedră în lista funcționarilor de stat ai Transilvaniei (Beamenschematismus). Ca „profesor publicus ordinarius, Chimiae, Mineralogiae, Patologiae et Physiologiae chirurgicae”. Până la 1797, n'are loc nici o schimbare a personalului de învățământ când Dr. Étienne moare în vârstă de 46 ani. Este îngropat în Cluj, în piața din fața bisericii (în cintura Templi) probabil catedrala catolică sf. Mihail. Locul înmormântării este încă necunoscut. Nu existe nici o piatră funerară. Locului înmormântării i s'a dat o altă întrebuințare la începutul secolului al 19-lea. Mineralogia n'a mai fost predată la acest așezământ după moartea lui Étienne.

Tot după relatările d-lui Dr. Bologa, profesor de istoria medicinei la Univ. din Cluj, aflăm că după o scurtă ședere la Sibiu relatări de „o rară sagacitate” cum le numește savantul Dr. Edmond Knaff, că ar fi existat un raport al unui medic principal asupra propagandei antisifilitice în regiunea Zlatna, având pe Étienne ca autor. În timpul acesta, boalele venerice se întinseseră într'un mod înspăimântător, în această regiune muntoasă astfel încât guvernul s'a văzut silit să ia măsuri severe pentru combaterea lor. În această campanie antivenerică Étienne a avut un rol important și grija sa pentru bolnavi din circumscripția sa reese din acel raport bine studiat pe care l-a adresat în 1786 autorităților sanitare superioare. În timpul

scurtei sale activități ca profesor s'a distins prin activitatea sa științifică și didactică. Din această epocă există acea lucrare științifică care a apărut la Cluj în 1794. În urma laborioaselor cercetări dl. prof. Dr. Bologa care a descoperit un exemplar, în biblioteca liceului de Piarști unguri din Cluj, din tratatul de chimie care poartă titlul de: „Elementa chimiae metalurgicae iuxta novum Lavoisieri systema concinata et propriis confirmata”.

Tot dela prof. Dr. Bologa, din documentările primite de Domnia-Sa, prin corespondența cu istoricul ungar Dr. Andrei Veress, folosind și aceste date precizăm următoarele:

„Cartea tipărită la Cluj, aparținea acelor care ieșeau fără foaie de titlu (sine pagina tituli impressa) sau mai bine zis titlul ei era să se tipărească după ce se va fi tipărit și volumul al doilea care însă nu a apărut niciodată”.

Un exemplar se află la Muzeul Național din Budapesta (după relatările lui Szinnyei) care a ajuns aici din biblioteca baronului Wolfgang Kemény și are următoarea foaie de titlu scrisă cu mâna:

„Andreae Etienne Philosophiae ac Medicinae Doctoris, publici ac ordinarii Transilvaniae, chimiae, metalurgicae professoris, Elementa chymica etc. Tomus I. cui finita tomo II. de gemina Metalurgia tractante et adhuc sub praelo typographica existente 1° appendix de aquarum Transilvaniae mineralium explorandarum methoda facilima tractans; 2° praefatio et 3° rerum contentarum index adnectetur. Claudiopoli 20 Martii 1795”.

Cartea are 182 pagini. După Szinnyei cartea ar fi ieșit la 1794 și tot acest an se găsește și pe fișa ei a exemplarului din biblioteca Academiei din Budapesta.

După altă comunicare făcută de dl. Dr. G. Z. Petrescu, există o decizie a oficiului de trezorerie din Transilvania cu data de 22 August 1797, în care este vorba de soția lui Étienne, Madame Elisabeth Étienne, prin care se hotărăște să fie dispensată de plata chiriei de 56 Florini, la Collegiumhaus. Așa dar ca și Adam Chenot, André Étienne n'a adunat bogății din Transilvania.

Este evident, dacă Étienne deja în 1794, adoptă și popularizează noile învățături ale lui Lavoisier, care pe vremea aceea erau combătute de mai mulți savanți celebri ai Europei, el ne apare ca un spirit progresist și novator.

Chiar dacă noi n'am avea cunoștința de celelalte merite medicale și didactice ale acestui distins luxemburghez, singurul fapt că el a fost cel dintâi propagator al ideilor lui Lavoisier în Transilvania într'un moment atât de timpuriu, îi asigură un loc de cinste în Istoria științelor la noi alături de celebrul său compatriot Chenot.

Anexă: În cele ce urmează dăm informații bibliografice despre acel exemplar din cartea lui Étienne, care se află în Cluj, la biblioteca Piaristilor.

Titlul: „*Andreae Etienne phylosophiae ac Medicinae doctoris publici ac ordinarii chymiae metalurgicae professoris transilvanici, Elementa chymiae metallurgicae in illustrissim: praenobilissim, nobilissimque juventutis usum ac informationem juxta Lavoisieri systhema concinata, ac propriis experimentis comprobata et ex propriis sumptibus typis jam in parte edita ac adhuc in parte sub praelo typographico edenda existentia.*”

Thomus I.

Cui finito thom. II metallurgiam tradenti et adhuc sub praelo existenti titulus, dedicatio, praefatio“ ... (restul e rupt).

Cartea are 182 pagini 8°.

Iată introducerea :

Pars prima.

De Chymiae principiis.

Introductio in Chymiam.

De praecipuis Chymiae definitionibus ac divisionibus.

1. Chemia vel Chymia est scientia physica experimentalis, omnium corporum naturalium vasis coercibilium, naturam, proprietatesque par ANALISIM (resolutionem), et SYNTHESIM (recompositionem) in varios usus docens.

2. Haec generalissime pro objecto Imo habet regnum MINERALE, 2do regnum VEGETABILE, et 3tio regnum ANIMALE.

Sectia prima. de praecipuis chymiae operationibus.

- Cap. I. De operationibus chimiae in genere.
 - Cap. II. De operationibus caloris ope peragendis.
 - Cap. III. De operationibus aeris ope peragendis.
 - Cap. IV. De operationibus aquae ope peragendis.
 - Cap. V. De operationibus aliorum menstruorum chymicorum ope tam via sicca quam humida perficiendis.
-

Sectio secunda. De affinitate chymica.

- Cap. I. De diversis speciebus affinitatis chymicae.
 - Cap. II. De calore.
 - Cap. III. De luce.
 - Cap. IV. De aere atmosphaerico.
 - Artic. I. De gaz azotico.
 - Artic. II. De gaz oxygenio.
 - Cap. V. De gaz hydrogenio.
 - Cap. VI. De aqua.
- (Appendix): De regno minerali in genere.
-

Pars II.

De Halurgia seu de Salibus in genere.

Sectio I. De salibus in genere.

- Cap. I. De Potasa in specie.
- Cap. II. De Soda in specie.
- Cap. III. De Ammonia.

Sectio II. De salibus acidis in genere.

Sectio III. De salibus neutris seu enixis mediisque in genere.

- Cap. I. De Nitro.
- Cap. II. De Muriate sodae.

- Cap. III. De Borate sodae.
Cap. IV. De Fluatē calcis.
Cap. V. De Vitriolo in genere.
-

Pars III.

De Lythologia.

Sectio I. De terris et lapidibus in genere.

Sectio II. De terris et lapidibus in specie.

- Cap. I. De primo terrarum genere seu de terris calcariis.
Cap. II. De secundo terrarum genere seu de Barita.
Cap. III. De tertio terrarum genere seu de Magnesia.
Cap. IV. De quarto terrarum genere seu de Alumina.
Cap. V. De quinto terrarum genere seu de Silica.
Cap. VI. De sexto terrarum genere seu de Circonia, galls
gargon dicta.
Cap. VII. De septimo terrarum genere seu de terra spathi
adamantini.

Pars IV

De Phlosurgia seu de combustibilis.

Sectio I. De combustibilis simplicibus.

- Cap. I. De Sulphure.
Cap. II. De Adamante.

Sectio II. De Bituminibus compositis fluidis in specie.

- Cap. I. De Naphtha.
Cap. II. De Petroleo.
Cap. III. De Malta.

Sectio III. De Bituminibus solidis in specie.

- Cap. I. De Pice judaica seu asphaltō.
Cap. II. De Galgathe.
Cap. III. De Ambra grisea.
Cap. IV. De Gummi Copal.
Cap. V. De Succino.

Cap. VI. De Lythantracibus seu Carbonibus fossilis.

Cap. VII. De Cespitibus et Torfīs.

(...quae in paludosis vel sterilibus sabulosis locis, uti in Ardenis, in Ducatu Luxemburgensi, "in regione circa oppidum S. Huberti et Bastionae, in Hollandia' reperiuntur ...ab Hollandis et Ardenensibus lignorum loco adhibentur").

Cartea e scrisă într'o latină bună și ușoară.

Nu e lucrare originală, ci o bună compilație.

PARS PRIMA
DE
CHYMIAE PRINCIPIIS

INTRODUCTIO
CHYMIAM.

De præcipuis Chymia Definitio-
nibus ac Divisionibus.

§. 1. **C**hymia vel Chymia est scientia
physica experimentalis, omni-
um corporum naturalium vasis coercibilium,
naturam, proprietatesque per *Analyfim* (reso-
lutionem), et *Synthesim* (recompositionem) in
varios usus docens.

§. 2. Haec generalissime pro objecto 1mo
habet Regnum *minerale*, 2do Regnum *vegeta-
bile*, et 3tio Regnum *animale*.

§. 3. *Regnum minerale*, qua nostrum
principaliter metallurgicae Chymiae objectum,
omnia in et sub terrae sinu corpora naturalia

A

inor-

Andreas Ciesse
Philosophiae
M.D.

Iscălituta lui Étienne.

CONCLUZIUNI

1. Intre medicii de origine luxemburgheză cari au trăit în veacul al 18-lea în Transilvania. unul din cei mai distinși este André Étienne, născut probabil, la 1751, mort la 1797 în Cluj.
2. El a fost medic cameral în Zlatna și, mai târziu, profesor la Academia Medico-Chirurgicală din Cluj.
3. Din activitatea sa medicală și științifică remarcabilă cunoaștem mai bine, lupta împotriva boalelor venerice în Munții Apuseni și un *Tratat de chimie după Lavoisier*, tipărit în Cluj la 1794 sau 1795.

Văzut și bun de imprimat.

Cluj, la 23 Ianuarie 1935.

Decan:

Dr. Gh. Martinescu

Președintele tezei:

Dr. V. Bologa

BIBLIOGRAFIE

1. *Petrescu, G. Z.* Adam Chenot 1721—1789. Acad. Rom. Mem. Sect. Științif. Seria III Tom. III Mem. 9. Buc. 1926, 18 Pag.
 2. *Knaff-Faber E.* Adam Chenot (Chenotus). Bulletin de la Société des Sciences Médicales du Grand-Duché de Luxembourg 1931, pag. 131—184.
 3. *Kanaff E.* Adam Chenot et deux autres medécins luxembourgeois. Publications de la Section historique de L'Institut G.-D. de Luxembourg. Volum LXIV, Luxembourg, 1930, 314 pag.
 4. *Maizner János.* A Kolozsvári Orvos Sebészeti Tanintézet. Cluj 1890, 80 pag.
 5. *Seligman Fr. P.* Adam Chenot und seine Zeit. Wien 1861.
 6. *Bologa V.* Note concernant André Étienne. Bul. Mens Soc. Nat. Lux. 1928, No. 5—6, pag. 29—32.
-